

MARIA DĘBNIEWSKA, JERZY SUCHTA
*Akademia Rolniczo-Techniczna
w Olsztynie*

AGROTURYSTYKA - DODATKOWE ŹRÓDŁO DOCHODU ORAZ CZYNNIK AKTYWIZUJĄCY ROZWÓJ ROLNICTWA I WSI

Turystyka wiejska nie jest w Polsce czymś nowym i nieznanym. Posiada ona swoją wieloletnią tradycję, choć jej zakres działania był znacznie mniejszy niż obecnie. Ta forma wypoczynku, głównie w lecie, sprowadzała się do odwiedzin rodziny lub znajomych mieszkających na wsi. Formą zapłaty za spędzony urlop w środowisku wiejskim była praca w gospodarstwie. Zakres wykonywanych prac przez turystów był różny i wynikał głównie z bieżących potrzeb gospodarstwa. Ten rodzaj wypoczynku potocznie przyjmował nazwę „wczasów pod gruszą”. W niektórych regionach kraju turystyka wiejska przybierała bardziej skomercjalizowane formy np. wynajmowanie kwater letniskowych z własnym wyżywieniem, którego produkty pochodziły bezpośrednio od gospodarza lub sąsiadnych rolników.

Przemiany polityczne i gospodarcze w naszym kraju, jakie mają miejsce od 1990 r., uwidoczniły także zmiany w rozwoju agroturystyki. Zainteresowanie tą formą wypoczynku znacznie wzrosło. Główną tego przyczyną jest pogorszenie się sytuacji dochodowej wielu rodzin zarówno na wsi jak i w mieście. Dla mieszkańców miast jest to względnie tania forma wypoczynku, bliski kontakt z naturą, a także okazja do konsumowania zdrowej, mniej przetworzonej żywności. Korzyści mają także sami rolnicy. Oferując turystom szeroki zakres usług, powiększają swoje dochody, na które składają się dochody z działalności rolniczej i pozarolniczej. Z rozwoju agroturystyki korzystają także i pozostali mieszkańcy wsi. Znajdują oni dodatkowe miejsca pracy, a tym samym źródła utrzymania swoich rodzin. Według szacunków osób zajmujących się działalnością agroturystyczną, jedno gospodarstwo rolne świadczące usługi turystyczne, uruchamia na obszarze wiejskim około 10 nowych miejsc pracy. Są to bardzo różnorodne działalności (handlowe, przetwórcze, usługowe i wiele innych). Można tu mówić

o korzyściach zwielokrotnionych, poczynawszy od samego rolnika i jego rodziny, poprzez mieszkańców wsi do samorządu lokalnego.

W rozwoju turystyki na obszarach wiejskich upatruje się także korzyści w formie czynnika aktywizującego przedsiębiorczość wśród mieszkańców wsi. Ma to obniżyć lub zlikwidować bezrobocie, które w ostatnich latach osiągnęło wysoki procentowy wskaźnik. Wysoka liczba bezrobotnych ma w szczególności miejsce we wsiach, w których w użytkowaniu ziemi dominowały państwowe gospodarstwa rolne. Dostarczenie dochodów z innych źródeł tzw. nierolniczych umożliwia również gospodarstwu rolnym inwestowanie, bez potrzeby korzystania z pożyczek lub kredytów. Mogą to być nowe inwestycje budowlane, ale najczęściej są to remonty kapitalne starych, atrakcyjnych budynków.

W warunkach wolnego rynku rolnicy bardzo często uskarżają się na brak popytu na ich produkty. Aby sprostać gustom konsumentów zmuszeni są zadbać o ich jakość. Pewną zachętą dla nabywcy, w tym również turystów, jest zdrowa żywność. To inspiruje producentów do rozwijania produkcji ekologicznej (bez stosowania nawozów mineralnych i środków ochrony roślin).

W ciągu ostatnich kilku lat obserwuje się znaczny postęp w rozwoju agroturystyki. Działania te wspomaga Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej poprzez swoje agencje. Duży wkład pracy w rozwój agroturystyki wniosły Ośrodki Doradztwa Rolniczego.

Agroturystyka w województwie olsztyńskim

Województwo olsztyńskie jest częścią regionu o selektywnie nieskażonym środowisku stanowiącym część obszaru „Zielonych Płuc Polski”. Polodowcowa, bardzo urozmaicona rzeźba terenu, bogata szata roślinna, liczne jeziora, rzeki i strumienie tworzą szczególnie dogodne warunki do uprawiania turystyki. Obszary o wybitnych walorach rekreacyjnych stanowią 30% powierzchni województwa. Pod względem obszarowym jest to województwo największe w kraju, ma powierzchnię 12 327 km², ludność liczy tu 760,5 tys. osób, z czego połowa mieszka na wsi. Wskaźnik bezrobocia osiągnął tu blisko 30%. Zmiany systemu gospodarki spowodowały wysoki spadek dochodów realnych rolników. Aby poprawić sytuację ekonomiczną wielu rodzin rolniczych, Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Olsztynie podjął działania inicjujące rozwój agroturystyki w tym województwie.

Główne korzyści jakie upatrywano w rozwoju usług turystycznych to:

- wykorzystanie potencjału ludzkiego i stworzenie dodatkowych miejsc pracy,
- wyzwolenie inicjatyw społecznych,
- rozwijanie posiadanych umiejętności,
- ochrona piękna przyrody,

- poprawa estetyki w domu i wokół domu,
- ułatwienie sprzedaży własnych produktów,
- rozwój kultury na wsi,
- inne korzyści.

Aby agroturytyka mogła się rozwijać w tym województwie, niezbędna jest pomoc (finansowa, doradcza) różnych ośrodków władzy. Wiele też niewątpliwie będzie zależeć od programów lokalnych oraz zaangażowania samorządów i gmin. Podstawowym kierunkiem rozwoju jest tu rolnictwo. Ze względu na specyfikę terenów w tym województwie, władze lokalne uznały, że najbardziej potrzebną i dochodową działalnością może być turystyka w powiązaniu z gospodarstwem (agroturystyka). Łączenie rolnictwa z turystyką wydawało się sensowne i uzasadnione. Tłumaczono to tym, że wskutek rosnących trudności ekonomicznych, będzie wzrastać zainteresowanie społeczeństwa rozwojem turystyki na terenach wiejskich. Poza tym fakt posiadania krewnych i znajomych na wsi przyczyni się do zmniejszenia kosztów wypoczynku, co może w przyszłości mieć duże znaczenie dla niektórych grup społecznych.

Inicjatywę rolników do rozwijania agroturystyki wspierają władze gminne. Oczekują one od tej działalności kompensacji niedostatecznych dochodów rolniczych, a zatem polepszania poziomu życia rolników. Turystyka zmienia warunki życia i pracy ludności wiejskiej. Jej rozwój nie powoduje przymusu rezygnacji z dotychczasowego sposobu użytkowania gruntów rolnych. Konkurencyjność turystyki tkwi w sile i skali zarobkowania, stając się drugą działalnością części ludności wiejskiej. W przyszłości przynieść jej może wymierne efekty ekonomiczne, a także gospodarcze i społeczne. Może też ożywić i zaktywizować teren do podejmowania inicjatyw dotychczas nieznanych.

Do najważniejszych efektów i nadziei wiązanych z rozwojem turystyki na terenach wiejskich regionu olsztyńskiego można zaliczyć:

1. Prowadzenie usług dla turystów, co może być dla rolników istotnym źródłem dochodu; te dodatkowe dochody powinny aktywizować rolników do inwestowania we własne gospodarstwo.
2. Zwiększenie skali inwestowania na wsi. Przedsięwzięcia inwestycyjne podejmowane początkowo w pojedynczych gospodarstwach, mogą doprowadzić do przekształceń całej wsi czy gminy. W rezultacie tego powinna nastąpić rozbudowa infrastruktury technicznej wsi i poprawa jej funkcjonowania (uzbrojenie wodociągowe, kanalizacyjne, gazowe, komunikacyjne) oraz lepsze wyposażenie w infrastrukturę komunalną (placówki usługowo-handlowe, kulturalno-oświatowe itp.).
3. Zwiększenie bezpośredniego zbytu na niektóre produkty rolne, które może przyczynić się do utrzymania istniejącej produkcji, rozszerzenia asortymentu, poprawy jej jakości i innych korzyści.

4. Powstawanie nowych miejsc pracy i zawodów związanych z taką działalnością, jak: gastronomia, drobne zakłady usługowe, przemysł pamiątkarski prowadzącą do „urbanizacji” zawodowej mieszkańców wsi; wzbogaca to rynek pracy, dzięki czemu łatwiej będzie zatrzymać na wsi młodzież.
5. Stwarzanie możliwości dla ludzi z zewnątrz, nie związanych z ziemią, a posiadających środki materialne i zmysł przedsiębiorczości. Ich inicjatywy najczęściej powodują ożywienie środowiska wiejskiego i stanowią pośrednio pomoc dla rolnictwa.
6. Wydobycie się społeczności wiejskiej z pewnej izolacji cywilizacyjnej umożliwiającej ukształtowanie się nowego społeczeństwa, bardziej postępowego i nowoczesnego.

Zwrócenie się rolnika w kierunku turystyki jest obecnie bardzo trudnym zadaniem z uwagi na brak środków finansowych czy też nieuporządkowane jeszcze uregulowania prawne. Słabością w tym działaniu jest także niedostateczne przygotowanie techniczne zarówno całej wsi, jak i poszczególnych jej gospodarstw.

Ocena poczynąń rolników na rzecz agroturystyki

Wspieraniem inicjatyw rolników w kierunku rozwoju rekreacji i turystyki zajął się Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Olsztynie. Pierwsze prace z tego zakresu odnotowuje się na początku 1992 r. Ośrodek ten systematycznie organizował szkolenia w formie seminariów oraz wyjazdów do obiektów turystycznych w województwie, jak również i do innych części Polski (toruńskie, poznańskie). W wyniku szeroko zakrojonej działalności inicjującej rozwój turystyki na wsi funkcjonowało tu w 1993 r. 60 gospodarstw agroturystycznych. Ich liczba dość szybko powiększała się i w końcu 1994 r. było ich 150. Początkowo ich oferty turystyczne były skromne, ale ciągle zwiększał się ich zakres. Propozycje gospodarstw, co do bazy noclegowej przedstawiały się następująco:

- pokoje gościnne na 400 osób,
- samodzielne mieszkania wczasowe lub domki letniskowe w ilości 40 sztuk,
- małe kempingi lub miejsca do ustawienia namiotów w obrębie 20-30 gospodarstw.

Tak przygotowana baza noclegowa wykorzystana była w 1994 roku w 70%. Liczba turystów, która odwiedziła ten region i wypoczywała u rolników wynosiła blisko 10 tys. osób. Działania agroturystyczne w pierwszej kolejności podjęły rejon, które charakteryzowały się tradycją uprawiania turystyki. Należały do

nich gminy: Mrągowo, Piecki, Sorkwity, Szczytno. W dalszym etapie rozwoju tej działalności dołączyli rolnicy z gmin sąsiednich, tj. z Biskupca, Barczewa, Dywit, Grunwaldu, Jonkowa i Stawigudy.

Zainteresowanie rolników usługami agroturystycznymi jest także duże w innych gminach województwa. Mają oni tu jednak znacznie mniejszy zakres ofert gdyż, późno zdecydowali się na prace przygotowawcze do przyjmowania turystów. Nie każde gospodarstwo, chętne do prowadzenia tej działalności, spełnia zakładane wymogi. Najczęściej działalność pozarolniczą, w tym także turystyczną, podejmują gospodarstwa małe, posiadające nadwyżki rąk do pracy. Znacznie częściej decydują się na tą działalność ludzie młodzi, posiadający wykształcenie, nierzadko znający język zachodni, a także wywodzący ze wsi. Starsi mieszkańcy wsi są nieufni do nowości i z wielką ostrożnością podejmują się nowych zadań, z którymi wiąże się duże ryzyko ekonomiczne. Zachowują oni raczej postawę bierną, w oczekiwaniu na poprawę koniunktury w rolnictwie. Również narzekają na pogarszające się dochody i obniżkę standardu życiowego.

Rolnicy „agroturyści” obawiają się najbardziej podatków od dochodów z turystyki. Stąd też trudno od nich otrzymać informację, dotyczącą poziomu uzyskiwanych dochodów. Ci, z którymi przeprowadzone zostały rozmowy oświadczyli, że dochody są zadowalające. W obawie przed płaceniem podatku unikają oni rejestracji dodatkowej działalności, stąd też nie figurują w rejestrze jako gospodarstwo agroturystyczne. Rolnicy gospodarstw zajmujących się świadczeniem usług turystycznych zrzeszeni są w Warmińsko-Mazurskim Stowarzyszeniu Agroturystycznym w Olsztynie. Zostało ono powołane w listopadzie 1993 r. Stowarzyszenie to skupia 80 rolników „agroturystów”. Jego zadaniem, zgodnie ze statutem, jest m.in. promocja, reklama i sprzedaż ofert agroturystycznych. Członkowie stowarzyszenia opracowali kryteria ocen do kategoryzacji kwater i przygotowali materiały do opublikowanego katalogu ofert turystycznych. Stała współpraca Stowarzyszenia z Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego pozwala na podnoszenie wiedzy na temat wyposażenia kwater, obsługi turystów, estetyzacji posesji, a także przygotowania posiłków i oferty dodatkowej.

Głównym atutem wypoczynku na wsi jest indywidualne traktowanie gości, zapewnienie zdrowego i aktywnego wypoczynku w ciszy i naturalnym pięknie przyrody.

Oferty wypoczynku zgłaszane przez rolników są bardzo różne i każdego turystę mogą zainteresować. Bardzo często wymieniane są takie atrakcje, jak: łowienie ryb (we własnym stawie), przejażdżki konne, własne posiłki (w tym regionalne), wiejski chleb, świeże mleko, warzywa i owoce z własnego ogrodu oraz inna zdrowa żywność.

Dochody z turystyki, choć trudno wymierzalne, nie pochodzą jedynie z wynajmowania pomieszczeń. Korzyści finansowe płyną także z innych usług na rzecz turysty. Te inne źródła finansów to: bezpośrednia sprzedaż własnych pro-

duktów, posiłki dla gości, wypożyczenie sprzętu sportowego, konia, bryczki czy też sprzedaż wyrobów rzemieślniczych i wiele innych usług.

Na turystyce zarabiają także właściciele sklepów, stacji benzynowych, rzemieślnicy i inni usługodawcy. W ten sposób uruchomiony zostaje tzw. efekt zwielokrotniony, który napędza lokalną koniunkturę gospodarczą. W rezultacie dochody uzyskane od turystów powodują zwiększanie popytu na inne artykuły i usługi. Dlatego też w wielu krajach przywiązuje się ogromną wagę do rozwoju turystyki jako dziedziny umożliwiającej ożywienie gospodarcze w stosunkowo szybkim czasie.

Rozwój turystyki sprawia, że następuje zróżnicowanie lokalnej gospodarki, która staje się mniej podatna na niestabilność rynku, co ma znaczenie w rejonach typowo rolniczych.

Korzyści ekonomiczne rolników z działalności pozarolniczej

W celu określenia dochodów rolników z działalności pozarolniczej zebrano niezbędne dane z 12 gospodarstw rolnych położonych na terenie tych gmin województwa olsztyńskiego, gdzie rozwój turystyki jest dość zaawansowany. Dane liczbowe odnoszą się do dwóch lat (1992 i 1993). Materiał liczbowy zestawiono na podstawie informacji otrzymanej od właścicieli tych gospodarstw rolnych.

W ocenie ekonomicznej gospodarki posłużono się wartością produkcji czystej - w cenach bieżących. W skład tej wartości wchodzi wpływ z produkcji rolniczej i pozarolniczej. Wielkość produkcji czystej ma wpływ na dochód rolniczy. Obie te kategorie ekonomiczne zamieszczono w tabeli 1. Wynika z niej, że produkcja czysta w poszczególnych jednostkach była bardzo zróżnicowana. Średnia wartość tej produkcji w 1992 r. wynosiła 2 mln zł na 1 ha UR, a w 1993 r. była o 61,4% wyższa. Znaczne różnice pomiędzy gospodarstwami wystąpiły także w dochodzie rolniczym. Średnia jego wielkość na 1 ha UR w 1992 r. wynosiła 1,8 mln zł, a w 1993 r. 2,8 mln zł (wzrost o 57,5%). Spośród badanych jednostek wszystkie miały wynik finansowy dodatni, z tym że dwie z nich w 1993 r. go obniżyły.

O sile ekonomicznej gospodarstwa decyduje łączny dochód (rolniczy i pozarolniczy), którym dysponuje rolnik, wykorzystując go na różne cele. Dochód spoza działalności rolniczej pochodził tu z różnych kierunków działalności. W strukturze tych działalności dominowały w kolejności takie kierunki jak: usługi turystyczne, przemysł przetwórczy (rolno-spożywczy) i usługi warsztatowe. Wpływy z działalności pozarolniczej zestawiono w tabeli 2. Wielkość tego dochodu określono w relacji do dochodu rolniczego. Z danych wynika, że dochód ten w 1993 r. nieco zmniejszył swój udział w stosunku do dochodu rolniczego.

Nie oznacza to, że dochody spoza gospodarstwa malały. Dochody te systematycznie rosły, także przy wzrastających dochodach rolniczych.

Dochód spoza gospodarstwa dla ogółu badanych w 1992 r. w stosunku do 1991 r. wzrósł o 31,9%, a w 1993 r. o dalsze 182,2%. Podane liczby świadczą o aktywnym włączeniu się rolników w inne działalności w poszukiwaniu dodatkowych źródeł kapitału własnego. Rozwój różnych kierunków działalności, w tym także agroturystyki, w niedalekiej przyszłości przyczyni się do powstania nowoczesnych gospodarstw rolnych w naszym kraju.

Agroturystyka rozumiana jest przez niektórych ludzi jako agrobiznes. Z kolei agrobiznes postrzegany jest jako droga do tworzenia nowych metod postępowania w rolnictwie. W wyniku zastosowania tych metod, będzie możliwy dalszy postęp produkcyjny i ekonomiczny, a w ich rezultacie powstaną nowe produkty, usługi i inne dobra o charakterze materialnym (Dębniowska, Glaza 1995).

W warunkach województwa olsztyńskiego jako czynnik aktywizacji zasobów pracy lansowany jest - obok agroturystyki - także drobny przemysł rolno-spożywczy oraz drzewny i meblarski. Turystyka kwalifikowana i rekreacja ma tutaj szansę stać się równorzędną w stosunku do rolnictwa gałęzią działalności produkcji, pod warunkiem, że będzie ona rozwijała się głównie na obszarach wiejskich.

LITERATURA

Dębniowska M., Glaza D.: Agrobiznes - szansą rozwoju gospodarstw rolniczych. Ref. na konf. nauk.WSRP, Siedlce 1995;

Kołodko G.W.: Strategia dla Polski. Poltext, W-wa 1994;

Kolbusz Fr.: Regionalizacja czy wielofunkcyjny rozwój wsi. „Wieś i Rolnictwo”, 11/1989;

Koczowski F., Suchta J.: Rozwój przestrzenny gospodarki żywnościowej w aspekcie jej związków z funkcją turystyczną. Rozprawy i materiały. OBN im. Kętrzyńskiego, 56/1975;

Witkowski J.: Bezrobocie ukryte w rolnictwie chłopskim. Gospodarka Narodowa, 1/1995.

Tabela 1.

Wyniki ekonomiczne gospodarstw rolniczych, zajmujących się agroturystyką
w województwie olsztyńskim

Lp.	Produkcja czysta na 1 ha UR w tys. zł oraz dynamika %			Dochód rolniczy na 1 ha UR w tys. zł oraz dynamika %		
	1992	1993	1993 1992 %	1992	1993	1993 1992 %
1.	4447	5994	134,8	3996	4942	123,7
2.	421	546	129,7	180	2242	1245,5
3.	463	4577	988,5	1420	3967	279,4
4.	4579	2908	63,5	4148	2467	59,5
5.	2096	3682	175,7	1739	2927	168,3
6.	2782	4544	163,3	2446	4050	165,6
7.	528	1218	230,7	67	326	486,6
8.	1056	3455	327,2	600	2864	477,3
9.	3004	3415	113,7	2711	2668	98,4
10.	1739	3081	177,2	1312	2236	170,4
11.	2770	3885	140,2	2505	3181	127,0
12.	735	2441	332,1	399	2032	509,3
Średnio	2052	3312	161,4	1793,6	2825,2	157,5

Źródło: badania własne

Tabela 2.

Relacje dochodu spoza gospodarstwa do dochodu rolniczego oraz dynamika
dochodu spoza gospodarstwa w jednostkach zajmujących się agroturystyką
w województwie olsztyńskim

Lp.	Relacje dochodu spoza gospodarstwa do dochodu rolniczego w %		Dynamika dochodu spoza gospodarstwa do roku poprz. %	
	1992	1993	1992	1993
1.	2,2	4,9	56,2	275,6
2.	173,7	154,3	101,0	166,4
3.	29,1	20,7	55,6	175,2
4.	6,7	22,5	232,6	317,7
5.	6,6	20,7	420,6	525,5
6.	8,2	14,6	57,0	93,4
7.	128,1	103,9	23,1	153,2
8.	159,8	94,2	196,0	227,2
9.	45,4	85,5	192,8	185,2
10.	14,1	19,5	110,3	114,4
11.	35,5	28,8	88,6	154,3
12.	6,8	12,1	49,4	998,7
Średnio	51,3	48,5	131,9	282,2

Źródło: badania własne

Streszczenie

Jedną z głównych przesłanek rozwoju wsi i rolnictwa są stosunki społeczno-ekonomiczne, mające swój wyraz m.in. w poziomie zasobów produkcyjnych. Formy aktywizacji tych zasobów sprowadzają się do dwóch kierunków: intensyfikacji produkcji rolniczej oraz rozwoju działalności pozarolniczych. W działalności pozarolniczej na terenie woj. olsztyńskiego ważne miejsce zajmuje agroturystyka. Agroturystyka ma na celu przede wszystkim aktywizowanie i wykorzystywanie zasobów pracy w rolnictwie. Wysoki wskaźnik bezrobocia na wsi oraz duże walory turystyczne w tym województwie powodują, że agroturystyka staje się drugą ważną po rolnictwie gałęzią działalności. Zainteresowanie usługami agroturystycznymi jest coraz większe. Agroturystyka postrzegana jako agrobiznes stanowi drogę do tworzenia nowoczesnego rolnictwa.